

ARQUITECTES ECLESIASTICS DEL RENAIXEMENT CATALÀ

Marià Carbonell i Buades

És ben sabut que l'arquitectura d'època moderna a Catalunya, com la resta de les activitats artesanals, s'integrava en un sistema de producció gremial. Entre moltes altres coses, el gremi controlava l'accés a la professió i regulava les relacions laborals dels seus obligats integrants¹. Pel que fa als arquitectes hi ha, tanmateix una alternativa a l'estructura gremial, la dels afeccionats que es formen de manera autodidacta. Durant el Renaixement (que pot limitar-se cronològicament entre 1545 i 1659, aproximadament), aquests dilectants són també eclesiàstics i no es pot documentar cap laic en la mateixa situació. Són afeccionats a l'arquitectura perquè, en general, es formen al marge del sistema gremial. Si mai no entraren en conflicte amb el gremi era perquè la seva activitat es centrava en el disseny i la traça dels edificis, una faceta important però mal remunerada i poc valorada en l'organització gremial, ja que, en definitiva, el gremi era bàsicament un mecanisme de defensa dels interessos econòmics i socials dels mestres de cases. Els arquitectes eclesiàstics eren també autodidactes, amb excepcions, perquè la seva cultura arquitectònica era, sobre tot, teòrica o «llibresca», adquirida a través de llibres de traces i tractats d'arquitectura.

També és cert que el grup d'arquitectes eclesiàstics, com el dels mestres de cases, no era un conjunt unitari i uniforme. La primera distinció que s'ha de fer és entre els professionals de la construcció que, després d'una formació normal com a mestres de cases, professaven la religió i els eclesiàstics que per afeció es dedicaven a l'arquitectura. La diferència és notable, sobretot, pel que fa a la formació cultural, al marge de la purament arquitectònica. Pel que fa a la pràctica de l'arquitectura solen destacar més, per coneixements i per atenció a les novetats, els eclesiàstics dilectants. Aquests personatges s'inscriuen en una llarga tradició que es pot compulsar arreu d'Europa, la dels religiosos que es dediquen a alguna activitat artística. Els eclesiàstics actuaven des de posicions culturals normalment més sòlides que les dels laics, almenys en època moderna a Catalunya -i, en general, a la península ibèrica-.

Una segona distinció s'ha de fer entre el clergat regular i el clergat secular. Arquitectes pertanyents al clergat secular n'hem pogut documentar menys casos -només tres, en total-, però semblen els més interessants. El primer

1. M. Carbonell: *La arquitectura classicista a Catalunya (1545-1659)*. Tesi doctoral. Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona 1989. Hi ha edició en microfitxa de les Publicacions Universitat de Barcelona, 1991.

record ha d'ésser per mossèn Jaume Amigó, el famós rector de Tivissa. Ben relacionat amb el duc de Cardona i amb el capítol de canonges de la seu de Tarragona -encara que era rector d'una parròquia de la diòcesi de Tortosa-, va desplegar la seva activitat arquitectònica en terres tarragonines. Res no sabem de la formació teòrica de mossèn Amigó, tot i que es coneixen altres aspectes de la seva carrera².

Amigó no intervé en les obres com a arquitecte, en el sentit de dirigir les construccions. Més aviat es dedicà a fer-ne les traces i a visurar periòdicament la fàbrica, tot i que en algun cas la podia dirigir personalment -com la capella del Santíssim i la capella de Sant Francesc de la catedral de Tarragona-. Sabem que coneixia molt bé el tractat de Vignola i, amb totaprobabilitat, Vitruvi, Serlio i Labacco. Tanmateix era un autodidacta i, encara que fos un diletant, ha de ser considerat un autèntic arquitecte. És molt probable que la seva afeció per l'arquitectura comencés a Roma, ciutat que visitava amb assiduitat. E. Fort i Cogul havia documentat dos viatges d'Amigó a la capital italiana, als anys 1549 i 1559³, però Joan Bosch ha provat la seva estada a Roma en altres ocasions: gener del 1548, juny del 1551, abril del 1561 i gener del 1563. Amigó i Pere Blai són els principals integrants de l'anomenada per Ràfols «escola del Camp de Tarragona» i els principals introductors del classicisme en l'arquitectura catalana del segle XVI, però no ens hi entrem perquè la seva obra és prou coneguda.

Més enigmàtica és la figura, més tardana, de mossèn Damià Bolló. Com Amigó, prové d'una família de pagesos benestants, en aquest cas del mas Bolló de Taradell, a la parròquia de Santa Eugènia de Berga (diòcesi de Vic). Un dels seus germans, Joan, era l'hereu de la casa. Un altre germà, Segismon, havia heretat per matrimoni el mas Tarres, a la mateixa parròquia que l'altre. El nostre personatge, que l'any 1616 residia a Barcelona (consta, però, com a absent de la ciutat), es doctorà en teologia i fou rector de Santa Maria de Centelles (diòcesi de Vic) fins l'any 1658 -segurament la data de la seva mort⁴. Damià Bolló devia tenir una personalitat versàtil; almenys això es dedueix de

2. M. Carbonell: *L'escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona, 1986, pp. 50-56.

3. Joan Bosch, a qui agraïm cordialment la informació, ha documentat aquestes estades d'Amigó a Roma per la presència de l'eclesiàstic en els corresponents Consells generats de la Confraria de l'església i hospital de Montserrat. La mateixa documentació fa esment d'un Miquel Amigó, potser parent del nostre arquitecte, els anys 1552 i 1554. A Roma Jaume Amigó coincidí amb un conspicu grup de catatans, entre els quals cal destacar diversos canonges de Tarragona: Rafael-Joan Gili, Francesc Robuster, Mateu Llorenç, etc.

4. AHPB. Antoni Fita llibre 3er. cap. matrim. i concordies, 1615-16, llig. 37; 1616, 17 juny (el document és una procura feta per Joan i Segismon Bolló al seu germà Damià, «Barcinone residentem licet absentem»).

les dues obres que sabem que escribi: *Decisió de cassos de consciència sobre lo pagar delmes y primicias* i *Trassa per reedificar la iglesia catedral de la ciutat de Vich, sens mouer los claustros ni campanr, utilissima per aficionar als Lector a edificar, reparar y adornar Iglesias y Altars*⁵. Aquest últim opuscle, publicat a Barcelona l'any 1632 per l'estamper Esteve Lliberos, és l'únic testimoni de l'interès de Bolló per l'arquitectura. En aquest cas sabem que la font d'inspiració de l'eclesiàstic era un gravat de l'església romana de S. M. de Loreto. Bolló volia construir una nova catedral a Vic de planta centralitzada -i és l'únic projecte d'aquest tipus que he sabut documentar a Catalunya en època renaixentista-. No hi ha notícies de cap altra activitat relacionada amb l'arquitectura de mossèn Bolló, però el seu disseny de catedral és suficient per dedicar-li alguna atenció. El seu opuscle és una justificació de la traça de la catedral, amb profusió de cites i justificacions bíbliques (però també de Villalpando), amb comentaris personals que mereixerien un estudi més acurat per tal d'establir la importància, tot i que sigui testimonial en el panorama arquitectònic de l'època, del seu autor.

El tercer i últim dels tres arquitectes d'aquest grup, pertanyents al clergat secular, és encara més desconegut que l'anterior. És tracta d'un tal mossèn Balmes, prevere i arquitecte, el qual, segons A. Duran i Sanpere, hauria dissenyat, l'any 1633, la capella del Sant Misteri de l'església de Santa Maria de Cervera⁶. És una construcció de planta poligonal coberta amb cúpula nervada i amb un alçat articulat per un ordre de pilastres dòriques. Malauradament, no es tenen més notícies del seu autor ni d'altres possibles obres seves.

Els arquitectes i mestres de cases pertanyents al clergat regular plantegen un problema no sempre fàcil de resoldre. Pot donar-se el cas que, abans d'entrar en religió, haguessin tingut una formació tradicional com a mestres de cases, però també és possible que en algun cas arribessin a l'arquitectura per afeció. La quantitat d'informació sobre aquests personatges és molt deficitària i sovint no permet assegurar la seva formació. En algun cas no hi ha dubte sobre la procedència professional del religiós. El 13 de febrer de 1634, per exemple, feia testament fra Joan de Sant Josep, frare novici i encara no profès, del convent de Sant Josep de Barcelona, de carmelitans descalços, «lo

5. J. Gudiol i Cunill: *Nocions d'arqueologia sagrada*. Vic, 1933 (1902). vol. II, p. 638. També era originari del mas Bolló de Taradell l'argenter de Valls, de començaments del segle XVIII, Damià Bolló i Casasses, possiblement parent del seu contemporani Marià Bolló, argenter de Reus. Vegeu: J.E. Ràfols: *Diccionari biogràfic d'artistes catalans*, Barcelona 1951, vol. 1, p. 257. Agraïixo a B. Bassegoda i Hugas que m'hagi facilitat el microfilm de l'exemplar conservat a la Biblioteca de Catalunya (fullets Bonsoms, 2542).

6. A. Duran i Sanpere: *Llibre de Cervera*, Barcelona 1977, p. 459. Vegeu, també: F. Razquín: *Resumen histórico del Santo Misterio de Cervera. Recuerdo de su Cuarto Centenario*, Cervera 1940.

qual abans de entrar en la religió me anomenave Joan Cayro mestre de cases, habitant de Barcelona, fill del q^o Berkan Cayro, mestre de cases natural de Cusach, del bisbat de Rodes, del regne de França, y de Peirona q^o 7. El novici practicava la professió de mestre de cases com a mínim des del 1619, data en què fa de testimoni de Jaume Joli, quan aquest professa com a religiós agustí a Barcelona. Fra Joan testava perquè a la tarda del mateix dia havia de fer els vots; per desgràcia la seva vida en religió va durar poc temps, ja que al cap d'un mes el seu testament es feia públic per defunció del testador.

També era mestre de cases abans de professar en religió fra Jaume Joli. L'any 1618 treballava com a mestre de cases en les obres que es feien al convent de Sant Agustí de Barcelona, constant com a «Jaume Joli de Tarraga criado de mestre Ferrer [Josep]». En aquesta època ja era novici. Va professar el dia 11 de maig de 1619, després d'un any i un dia de noviciat⁸. Feien de testimonis dos mestres de cases de Barcelona, Francesc Rossell i Joan Cayro -que he citat abans-. Fra Jaume era fill de Josep Joli, pagès de Tàrraga, i de Joana, tots dos difunts. Una mica abans de professar havia liquidat els seus béns⁹. És probable que fra Jaume fos parent de Benet Joli o Juli, mestre de cases documentat en obres de la Generalitat de Barcelona (1632-34), i de Benet Joli menor i Josep Joli menor (també anomenats Juli), mestres de cases de Barcelona de la segona meitat del segle XVII. També podrien haver estat mestres de cases altres dos frares agustins, fra Joan Gorina i fra Onofre Carreres¹⁰. En canvi és segur que no es dedicava a l'arquitectura fra Agustí Arbell, religiós de Sant Agustí de Barcelona -on ocupà diversos càrrecs-, fill d'Antoni Arbell i germà de Macià i d'Antoni Arbell, tots tres mestres de cases de Barcelona¹¹.

7. AHPB, Pere Pau Vives, llibre 1er. Testaments, 1627-37, llig. 58; 1634, 13 febrer. Fra Joan llegava cent lliures al P. Prior de Sant Josep per fer «un tàlam nou per a la sagrestia», quaranta-quatre lliures al seu marmessor P. fra Rafael de Sant Josep, cent lliures al convent per pagar deutes, dues caixes amb roba i un cens a la seva neboda Isabel Soler, i vint-i-cinc lliures al P. Prior per comprar roba a la germana del testador -anomenada Antiga- i als seus fills. Una casa que el novici posseïa al carrer d'en Roca, amb tres portats, s'havia de subhastar per dedicar els diners a causes pies. Finalment, fra Joan feia hereva a la seva ànima en forma de misses.

8. ACA, Monacats, Hisenda, vol. 712, Sant Agustí de Bsrcelona, Llibre de professions, 1617-34, f. 14.

9. ACA, Monacats. Hisenda, vol. 654, Sant Agustí de Barcelona llibre 2n. de testaments, 1603-98; 1619, 25 abril; f. 93. En el seu testament, fra Jaume Joli deixa una vinya al convent de Sant Agustí de Tàrraga sempre que el convent pagués un censal de dotze sous i donés al novici quaranta sous anuals i li digués dos aniversaris; en cas contrari demanaria el permís per vendre-la o la cediria a l'hospitat general de Barcelona. L'hereu universal del testador era el monestir de Sant Agustí de Bsrcelona amb la condició que el convent procedís a la venda d'una casa que Joli tenia a Tàrraga per poder liquidar els seus deutes pendents.

És coneguda, encara que no esta ben estudiada, l'escola de pintura de la cartoixa d'Escala Dei i sabem de la presència en l'inventari de Pere Aguiló, prior de la cartoixa tarragonina, dels textos de Diego de Sagredo i de Vignola. De fet, l'activitat artística dels cartoxians no era un fenomen excepcional. A Barcelona hem localitzat un mestre de cases que ingressà a la cartoixa de Montalegre. Es tracta de Pere Cases, fill d'un pagès de la diòcesi de Vic, que havia après l'ofici amb Joan Paxau. No sabem, però, si continuà exercitant la seva professió¹².

D'alguns altres religiosos que practicaven l'arquitectura no es té cap notícia. És el cas, per exemple, del servita fra Joan Castara, el qual, segons J.F. Ràfols, projectà i dirigí l'any 1626 la capella dels Dolors del convent del Bonsuccés de Barcelona¹³. Segons el P. Sanahuja, Bernat de Salbà, bisbe

10. ACA, Monacats, Hisenda vol. 712, Sant Agustí de Barcelona Llibre de professions, 1617-34. Era Joan Gorina o Gusrina era fill de Francesc Gorina sastre de Terrassa i d'Elisabeth. Va professar el 17 de setembre de 1618 i li feren de testimonis Jaume Janer, fuster, i Jaume Anglada jove de mestre de cases. Era Joan va morir a Itàlia. No és segur, però, que es dedicués a la construcció. El mateix s'ha de dir de fra Onofre Carreres, fill de Pons Carreres, carnicer de Barcelona i de Magdalena. Va professar el 16 d'agost de 1621 i li feren de testimonis JaumeÇafont, notari, i Francesc Rossell, mestre de cases.

11. ACA, Monacats, Hisenda vol. 710, Llibre de professions, 1569-98; 1574, 27 juny.

12. AHPB, Pere Pau Pastor, plec escriptures soltes, 1596-1630, llig. 7; 1619, 8 gener. El document recull els testimonis de Pere Morera, barreter, i de Joan Paxau, mestre de cases, certificant que Cases reunia les condicions necessàries per poder ingressar a la cartoixa: «... Dictis die et anno et in continenti honor. Joannes Paxau magister domorum civis dicte civitatis etiam testis productus pro parte dicti Petri Cases qui quidem testis medio juramento prestito in manu dicti Juliani Pelegri scriptori jurati sub me dicto et infro. not. dixit et deposuit sequentia et interrogatus ipse testis per dictum scriptorem sub me dicto et infro. not. juratum si conexia ell dit testimoni a dit Pere Cases y si sab que dit Pere Cases sia fill llegal y natural de Nicholau Cases pages de la parrochia de Sanct Pere de Sorà bisbat de Vich y de Joana de aquell muller et dixit que si ques veritat que dit Pere Cases es fill llegal y natural de dits Nicholau Cases y Joana muller sua y que asso sab ell testimoni y pot dir perque lo dit Pere Cases ha estat alguns anys ab ell testimoni y que sempre ho ha entes dexa manera y que aqueixa es la publica veu y fama et interrogatus ipse testis si sab que dits coniuges Cases fossen jueus, esclaus o moriscos, et dixit que nunca ha entes a dir semblant cosa ans be ha entes de moltes persones dignes de fe y credit que eran bons christians y per tals tinguts y reputats, et interrogatus ipse testis si lo dit Pere Cases es home de mata vida y fama y que dega res a ningú y que per no voler pagar se posas en religio et dixit que no, ans be es home de bona vida y fama conversatio honesta y home que no vol res deningu y que preten ell testimoni que dit Pere Cases no deu res a ningú, que en lo temps ha estat ab ell dit testimoni may ningú li ha demanat res, et generatiter fuit ipse testis interrogatus si sab ell testimoni que lo dit Pere Cases sia furios o mentecapto, et dixit que no, ans es un home molt assentat y bon christia y virtus y per tal lo te ell testimoni y asso es lo que sab y pot dir ell dit testimoni de dit Pere Cases perquel ha tractat moltes vegades quant estava per mosso ab ell...».

13. J.E. Rafols, *op. cit.*, 1951, vol. 1, p. 257. L'autor no cita la font d'informació.

d'Urgell, encarrega la traça del convent de monges de Santa Clara de Balaguer, l'any 1617, al franciscà Francesc Arpal¹⁴. Tampoc no se sap res del dominicà fra Andreu Estany, del convent de Santa Caterina de Barcelona, traçista de la sagristia de la catedral de La Seu d'Urgell, l'any 1638¹⁵.

No plantejaré aquí la problemàtica de l'arquitectura «jesuítica», una expressió tan poc afortunada com inexacta. Hem de reconèixer, però, una tradició de jesuïtes que s'han dedicat a l'arquitectura, la majoria de vegades al servei de la pròpia Companyia de Jesús. El P. Antoni Borràs ha documentat la intervenció del P. Bernat Matias en la resolució de la traça del Col·legi de La Seu d'Urgell¹⁶. El jesuïta és anomenat «el Hermano Bernardo Mathias, coadjutor formado y buen architecto». El mateix arquitecte treballava com a superintendent o director de les obres del Col·legi de Lleida, lloc on va morir: «En 10 de abril 1615 murió en este Coll^o el dicho H^o Bernardo Mathias cojutor formado muy antiguo en la Comp^a, su oficio fue de albañil y en el kabajo mucho en el Collu porque hallandole en sus principios le dexo en muy buen punto edificando no menos con su religion que con su trabajo»¹⁷. És una figura per estudiar amb més detall, si la documentació ho permet. Ara només podem suposar que la intervenció del P. Matias a Catalunya degue ésser més destacada del que hom podia pensar. Un altre jesuïta, també desconegut, actuà d'examinador dels opositors a la plaça de mestre major de la catedral de Lleida, l'any 1608, per la qual cosa va cobrar cent reals (deu lliures). Es deia P. Miraveti residia a Osca¹⁸.

He deixat pel final el cas dels caputxins dedicats a la construcció, perquè planteja un problema de difícil solució. Malgrat les nombroses informacions proporcionades pel P. Basili de Rubí¹⁹, poques vegades queda clar el grau d'intervenció dels religiosos en les construccions. La pobresa de l'orde obligava moltes vegades a la participació física dels caputxins en les obres dels seus convents, tot i que els coneixements constructius dels manobres no sempre devien ser els més adients. Els caputxins tenien «fabriquers» o tracistes provin-

14. P. Sanahuja: *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña*, Barcelona 1959, p. 839.

15. J. Puig i Cadafatch: *Santa Maria de la Seu d'Urgell*, Barcelona 1918, p. 87.

16. A. Borràs: "Fundació del Col·legi de Sant Andreu, de la Companyia de Jesús, a La Seu d'Urgell (1598-1600)", *Urgellia*, II (1979), pp. 379-401.

17. AHNM, Jesuïtas, leg.172, Llérida; plec 26. El P. Matias podria estar emparentat amb el més famós P. Alonso Matias, estudiat per A. Rodríguez Gutiérrez de Ceballos: *Bartolomé de Bustamante y los orígenes de la arquitectura jesuítica en España*, Roma, 1967, pp. 223-4.

18. G. Alonso García: *Los maestros de la «Seu Vella de Lleida» y sus colaboradores (con notas documentales para la historia de Lérida)*, Lleida 1976, p. 282.

19. B. de Rubí: *Un siglo de vida caputxina a Catalunya 1564-1664*, Barcelona 1978. La bibliografia de l'autor és molt extensa però l'estudi esmentat és el més interessant pel que fa a les notícies que ara tractem.

cials, per la qual cosa els convents de l'orde tenien les mateixes o similars característiques arquitectòniques. La feina del fabriquer eracomplexa i de la seva activitat en resulta una figura confusa. Era, en principi, l'administrador de les obres, però també actuava com a tracista i, de vegades, com a mestre de cases. D'altra banda, algunes obres podien ésser dirigides pel guardià del convent, seguint models estereotipats. És clar que també hi ha una evolució en l'arquitectura dels convents caputxins. A diferència de les posteriors, les cases de la primera època no tenien cap interès artístic i eren d'una pobresa extremada. Curiosament les primeres traces foren controlades pel fundador de la província, el castellà P. Arcàngel d'Alarcón, expulsat de Nàpols per haver intentat construir, juntament amb el seu germà, fra Joan d'Alarcón, un convent «in forma quadra», és a dir, dotat d'un claustre innecessari. El fundador havia portat d'Itàlia fra Querubí de Nàpols (+1605), germà llec que es convertí en el primer fabriquer i que era ajudat per fra Gaspar Vendrell de Mallorca (+1586), ex-franciscà conventual, que arribà a Barcelona amb el seu germà Gabriel a finals de 1579 procedent de Gènova. Igualment des d'Itàlia arribava l'any 1584 fra Antoni de Nocera de Nàpols (+1609), llec que col·labora en la construcció dels primers convents. Entre 1605 i 1616 treballaren en algunes fundacions fra Bernadí de Quintanar i fra Serafi de Torelló, però no se'n sap res més. També consta que el «fabriquer» del convent de caputxins de Tarragona era fra Dionis de Salrà, però devia tractar-se simplement d'un caputxí mestre de cases o manobre. Treballant en les obres del convent, una paret li va caure a sobre; el frare va caure de rebot en un pou i a punt va estar d'ofegar-se; finalment, només es va trencar una cama i als vuit dies tornava a la feina²⁰. Entre els caputxins que professaren a Barcelona n'hi ha alguns que eren fills de professionals de la construcció. Encara que no necessàriament s'havien de dedicar a l'arquitectura, existeix la possibilitat de què alguns d'ells es formessin com a mestres de cases: Hilari de Barcelona (Jeroni Paxau), Magí de Tarragona (Elías), Gabriel de Lleida (Pere-Joan Coixohea), Bernadí de Vic (Francesc Brunet), Joan Baptista de Tortosa (Joan Marçal), Alex de Barcelona (Çafont)²¹.

Entre els «fabriquers» caputxins citats pel P. Basili de Rubí cal destacar quatre religiosos: fra Jeroni (Codina) de Barcelona, fra Gervasi (Giralt) de Monistrol, fra Andreu (Saura) de Tarragona i fra Lluís (Blai) de Barcelona. Fra Jeroni de Barcelona (+1632) era natural de Caldes de Montbui, fill de Gabriel Codina i d'Elisabet, i va viure quaranta-dos anys com a germà llec caputxí. Segons el P. Basili de Rubí fou «fabriquer» de la província entre 1619 i 1625 i s'havia especialitzat en canalitzacions d'aigua. En un manuscrit de la Biblioteca Universitària de Barcelona, el P. Pau de Sarrià dona una mica més

20. (P. de Sarrià), BUB. Ms. 155, f. 230.

d'informació: «Tuvo particular ingenio y habilidad en materia de traças para conventos y fábricas, tanto que de todos los que le conocian, religiosos y seglares, era llamado fr. Geronymo el Fabricero. Ocupóle en esto casi siempre la Obediencia en las fábricas de los conventos desta Provincia y algún tiempo entendió en lo mismo en la de Castilla y fundada aquella Provincia bolvió a esta de Catalunya. En esta su continua ocupación fue siempre muy zelante de la pobreza, de manera que podían los Prelados con toda confianza encomendarle las traças de los conventos y la execución dellas, seguros de que no abría ningún excesso en grandeza ni en curiosidad (...) y siendo consultado muchas vezes en fábricas de seglares de mucha consideración, los Architectos mas entendidos estaban a su parecer y se regian por él»²². L'ajudant principal de fra Jeroni Codina era fra Gervasi de Monistrol, el qual declarava del seu mestre que «en lo de las fábricas me dixo (fra Jeroni Codina) que siempre avia echo aquello que le parecia mas conveniente á la pobreza y que quanto era

21. ACA, Ordes religiosos, OR/6, vol. 262, Llibre de professions 1598-1647, Santa Eulàlia de Sarrià. Fra Hilari de Barcelona és deia Jeroni Paxau, era fill de Joan Paxau i d'Agnès, i va professar el 2 de març del 1617, quan tenia setze anys i mig «poc més o menos». El seu germà Jaume Paxau va prendre l'hàbit de caputxi uns anys més tard, però, en aquest cas, consta clarament que la seva professió era la de passamaner. Fra Magí de Tarragona era fill de mestre Elias, mestre de cases de Tarragona i de Tecla Solera; va professar l'hàbit el 9 d'abril del 1617, als vint anys «o cerca dells». Fra Gabriel de Lleida era fill de mestre Joan Coichoxea (potser Goicoechea i de Magdalena Raguer; va prendre l'hàbit el 23 de maig de 1625 i va professar un any més tard. Fra Bernardí de Vic era fill de Pau Brunet, mestre de cases, i de Caterina; professà el 20 de maig del 1636. Fra Joan Baptista de Tortosa abans Joan Marçal, era fill de Pere Marçal, pedrapiquier de jaspí, i de Crispina; va professar el 23 de juny del 1636. Fill del mestre de cases Ponç Roca i de Coloma era Joan Ponç, que professà el 4 de desembre de 1629 amb el nom de fra Atanasi de Vilafranca del Penedès, però consta que la seva professió era la de sastre. L'acta de professió de fra Alex de Barcelona, del 22 de febrer del 1600, diu que: «Jo fra Alex de Barcelona, fill de Jaume Caffont y de Chaterina muller sua mestre de cases confes aver rabut lo abit de nostre P.S.E. dels capuchins en lo monestir de Sta. Eulalia de Sarria de ma del P. fra Damaso de Castellar el qual estava per president de dita casa per les ocupacions del P. Guardia en lo capitol general a 22 de febrer 1599. Y avent fet un any de noviciat cumplit ab beneplacit de la comunitat tenint les veus conforme lo orde de la Religio fiu la professio a 22 defebrero del seguent any de 1600 en mans del P. fray Bernardino de Mançanilla guardià presents lo P. fra Bonaventura de Cerdunya i el P. fra Joan de Barcelona sacerdots y los hermanos fray Sebastian de Sparaguera y fra Domingo de Carreat y los demás germans novicis y en testimoni desta veritat fas la present escrita y firmada de ma mia propia vuy a 22 de febrer de 1600. Jo fra Alex indigne capuchi». Caldria també recordar altres artistes caputxins de la mateixa època, citats pel P. Basili de Rubí (1978, pp. 456-7). Fra Erancesc de Borgonya (+1636) confeccionà quasi tots els sagraris de les esglésies dels caputxins de Catalunya. Fra Francesc del Rio de Barcelona (+1631) i fra Damas de Barcelona (+1668) eren escultors; el primer era també enquadernador de llibres.

22. BUB, Ms. 155 f. 60.

por su parte no le parecia avia echo ninguna relacion ni exceso en todas las que le avian encomendado».

Fra Jeroni Codina, popular pels seus coneixements de ciències hidràuliques, anà a Mataró l'any 1611 per planificar una conducció d'aigües per a aprovisionament de la població i del convent que allí construïen els caputxins. Deu anys més tard els còsols de la vila reclamaren de nou la presència del caputxí per augmentar les conduccions. Fra Jeroni es presentà amb dos caputxins més i, un cop aprovada la planificació per la batllia general de Barcelona, treballà més de dos anys en la direcció i l'execució de l'obra. S'ocupà també de canalitzar i conduir les aigües del convent de Figueres, com també les d'altres convents i poblacions de Catalunya. L'any 1627 era reclamat pels jurats de Sabadell per tal de buscar fonts i pel Consell de Cent de Barcelona per a portar una sèquia des del riu Llobregat a la ciutat. L'any següent eren els jurats de Vic els qui sol·licitaven el consell de fra Jeroni per fer una conducció d'aigües des de la font de Muntdeu fins a la vila²³. Fra Gervasi de Monistrol, que vestí l'hàbit caputxí durant vint-i-cinc anys i que es convertí en deixeble de fra Jeroni Codina, era fill de picapedrer²⁴.

El P. fra Gervasi de Monistrol (+1648), que també es dedicava a la poesia, va publicar l'any 1632 un *Plano de la acequia navegalbe desde Martorel a Barcelona, proyectado, trazado y ofrecido al magistrado de Barcelona*²⁵. Només conec una altra activitat d'aquest singular personatge, i és la direcció de les obres de fortificació de la muntanya de Montjuïc des del setembre de 1640 fins el 26 de gener següent, dia de la batalla de Montjuïc. Aquesta ocu-

23. B. de Rubí, *op. cit.*, 1978, pp. 364-6.

24. ACA, Ordes religiosos, OR/6, vol. 262, Llibre de professions 1598-1647, Santa Eulàlia de Sarrià, 1610, 24 juny: «Jo fra Gervasi de Monistrol corista, fill de mestre Antoni Giralt trencador de rocas y de Angela Giralta muller sua quondam confes aver rabut lo habit de nostre pare Sanct Francesch dels caputxins en lo monastir de Santa Eulalia de ma del Pare fra Joan Evangelista de Sarria guardia de dita casa a 23 de juni del any 1609 en la orasio de completas y avent fet un any complit entre la casa de Santa Eulalia y la casa de Sant Bartomeu de Manresa y sent portat altra vagada de dita casa de San Bartomeu a Santa Eulalia de Sarria y sent portats en ella dits novisis altra vagada apres de aver estat 9 mesos y quince dias y avent tingut per gordia y mestre lo pare fra Agustí de Ripoll y apres de dit tems ser tornats dits novisis lo pare fra Juan de Barcelona abbeneplesit de tota la comunitat tenint las veus conforme lorde de la Religio fii la professio en mans del pare fra Joan de Barcelona guardia de dita casa a 24 de juni y a les 9 oras de la matinalda acabada la misa conventual del any 1610 avent complits los 18 anys y 6 mesos y dias de la mia edat en presensia del pare fra Antoni de Trapala y de pare fra Tomas de Gerona y del pare fra Bonaventura de Barc. y del pare fra Serafi, los germans fra Sebastia y fra Bernat y dels demes de la comunitat en

testimoni desta veritat faig la present eschrita y firmada de ma mia als 24 de juni 1610. Fra Gervasi de Monistrol caputxi indigne. Era Joan de Barc. guardià fra Antoni de Trapana».

25. B. de Rubí, *op. cit.*, 1978, pp. 366, 456 i 779.

pació posa en perill la seva vida. Com relata el P. Basili de Rubí, reproduint una notícia del *Manual de novells ardots* (Dietari de l'antic Consell), «dit die [20 des. 1640] encontinent, tragueren altre reo en dit judici de prohoms, anomenat Joan Gil, adelat i inculpat d'haver principiat un motí dalt la muntanya de Montjuic i haver volgut matar amb un petard al P. Fr. Gervasi, caputxi, superintendent de l'obra de la fortificació que feia la ciutat en dita muntanya»²⁶. L'especialització dels caputxins en ciències hidràuliques va tenir després continuïtat. Fra Joan de Vic (1671), per exemple, és autor d'un llibre sobre *Geometria y perspectiva con ejemplos y figuras... y muchas maneras de buscar aguas subterráneas, conducir las y sacarlas*. També fou «fabriquer» de la província caputxina fra Andreu de Tarragona (+1666), que va professar al convent de Santa Eulàlia de Sarrià l'any 1615²⁷, encara que no es coneix la seva activitat constructiva, excepte al convent de la seva ciutat natal.

He deixat pel final el cas singular d'un altre caputxi, fabriquer de la Província enke 1616 i 1622, encarregat de la traça dels desapareguts convents de Sant Celoni, Arenys de Mar, Mataró, Tortosa, Vilafranca del Penedès i Solsona (aquest últim, habitat ara per claretians, no és l'original, ja que fou reconstruït entre 1659 i 1661), a més d'altres edificacions. Es tracta de fra Lluís de Barcelona (1589-1664), abans anomenat Lluís Blai, l'únic fill baró de Pere Blai i, un cop casades les seves cinc germanes majors, l'hereu del famós arquitecte. Semblablògic pensar que el primer aprenentatge com a mestre de cases el va fer sota la vigilància del seu pare, però, als quinze anys, Lluís Blai decidí vestir l'hàbit caputxi -que portà durant quasi seienta anys-, professant el 2 de juny de 1606²⁸.

26. Ibidem, pp. 667-9.

27. ACA, Ordes religiosos, OR/6, vol. 262, Llibre de professions, 1598-1647, Santa Eulàlia de Sarrià; 1615. 7 maig: «Jo fr. Andres de Tarragona hijo de mestre Onofre Saura y de Francisca su mujer ago fe que recebi el habito de N.P.S. Francisco de la orden de los capuxinos en el monesterio de S^a Eulalia de Sarria por manos del padre fr. Fabian de Barbastro a 7 de hebrero del año de 1614 haviendo acabado el año de noviçiado, teniendo las voces como es costumbre en la religion, hize profesion a 7 de hebrero del anyo 1615 despues de completas en manos del P. fr. Andres de Çeva guardian de dicho monesterio en presensia del P. fr. Antonio de Trapana y del P. fr. Fabian de Barbastro y del P. fr. Narcis de Gerona y del P. fr. Dionisio de Monson y del P. fr. Damian de Villabella y de los demas hermanos que estavan en dicho monesterio siendo de hedad de ... anyos y en testimonio de la verdad lo escrivi de mi mano a 7 de mayo de 1615. Fr. Andres de Tarragona».

28. ACA, Ordes religiosos, OR/6, vol. 262, Llibre de professions 1598-1647, Santa Eulàlia de Sarrià; 1606. 2 juny: «Jo fray Luis de Barcelona fill de Pere Blay architector y de Isabel muller sua confes aver rebut lo abit de N. P. S. Francesch dels caputxins en lo monastir de Sta. Eulalia per lo pare fra Juan de Barc. guardià y mestre de novicis del sobre dit monestir a 29 de max 1605 acabades matines, y complit lo any de noviciat y vistes las provances fiu professio en mans del pare fra Miquel de Gerona guardià y mestre de novicis del matex monestir, de edat de setse anys y 6 mesos en presentia de tota la comunitat a 29 de max despres de vespras en lany 1606 y per ser axi la veritat fas la present de ma propia mà vuy a 2 de juny en lo matex any 1606. Fray Luis de Barcelona chorista»

Segons el P. Basili de Rubí, l'estructura definitiva -i invariable- dels convents de caputxins de Catalunya es deu a la voluntat del provincial P. Damas de Castellar. Les noves cases, sempre mantenint l'esperit d'austeritat dels caputxins, incorporaven ja un claustre, molt senzill i sovint situat darrera del temple; les esglésies, mantenint la planta tradicional, adopten alçats i cobertes renaixentistes. L'arquitecte o «fabriquer» que dissenyà la conformació i l'organització del nou tipus de convent fou Lluís Blai. No es coneix l'activitat de l'arquitecte caputxí entre 1622 i 1642, després d'ésser substituït com a «fabriquer» per fra Andreu de Tarragona. Amb motiu de la guerra dels Segadors, l'any 1642, fra Lluís acompanyà a França el marquès de Pobar, virrei de Catalunya, com a confessor²⁹. En un intercanvi de pressoners Pere d'Aragó fou alliberat (rescatat a Montpeller a finals del 1644 per 22.000 escuts) i fra Lluís Blai es traslladà a Andalusia a orientar la construcció dels convents d'aquella província. Morí a Sevilla, al convent de les Santes Justa i Rufina, l'any 1664³⁰.

29. Pere d'Aragó (o Pere Antoni Ramon Folc de Cardona i Fernandez de Córdoba 1611-1691) era el segon fill d'Enric-Ramon Folc de Cardona duc de Cardona i de Sogorb (+1640), tres cops virrei de Catalunya. Pere d'Aragó fou ambaixador del rei a Roma virrei de Nàpols, virrei de Catalunya, i virrei i president del Consell d'Aragó. Fou també nomenat preceptor del príncep Baltasar Carlos. El personatge es casà tres vegades: primer, amb Jerònima de Guzman Dávila (+1641), segona marquesa de Pobar -de qui el marit prengué el títol-; segon, amb la seva cosina Anna Fernández de Córdoba i Figueroa (+1679), duquesa de Feria i filla dels marquesos de Priego; tercer, amb Anna Caterina de La Cerda, filla d'una neboda i del primogènit del duc de Medinaceli. A la mort del seu germà gran (Lluís Ramon Folc de Cardona, setè duc de Cardona) sense successió masculina viva, Pere d'Aragó inicià un plet contra la seva neboda Caterina -casada amb Juan Erancisco de La Cerda duc de Frías i de Medinaceli- per tal d'assolir el títol de duc de Cardona. Oncle i neboda ostentaven el títol al mateix temps; Pere d'Aragó es pot considerar el vuitè i últim duc de Cardona. Durant la guerra dels Segadors, pel març del 1642, Pere d'Aragó, aleshores virrei de Catalunya pretengué, des de Tarragona travessar tot el Principat per socórrer la ciutat de Perpinyà però fou capturat amb tot el seu exercit a Vilafranca del Penedès pel mariscal de La Motte.

30. B. de Rubí, *op. cit.*, 978, pp. 457 i 674.

